

Bulletin of Science and Education

**ВІСНИК НАУКИ ТА
ОСВІТИ**
ISSN 2786-6165 (online)

№ 5(47) 2026

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 5(47) 2026

Київ – 2026

Publishing Group «Scientific Perspectives»
Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 5(47) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

Ідентифікатор медіа R40-05847

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5\(47\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47))

«Вісник науки та освіти»: журнал. 2026. № 5(47) 2026. С. 6300

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 01.06.2026, № 1/6-26)

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та
археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та
педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від
23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології
(спеціальність - 035 філологія)*

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів гуманітарних наук та мистецтва

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Котельницький Назар Анатолійович – член-кореспондент Української Академії Наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри мовної підготовки та міжкультурних комунікацій, ЗВО Університет трансформації майбутнього (Україна)

Редакційна колегія:

- ✓ **Азарова Лариса Євстахіївна** - докт.філол.наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету (Україна)
- ✓ **Берест Ігор Романович** - доктор історичних наук, професор кафедри медійних технологій, інформаційної та книжкової справи, Національного університету «Львівська політехніка» (Україна)
- ✓ **Беррі, Стівен** доктор історичних наук, професор, професор епохи Громадянської війни Коледжу мистецтв і наук Франкліна Університету Джорджії (США)
- ✓ **Вукілова Катерина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Україна)
- ✓ **Гурко Олена Василівна** - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)
- ✓ **Заур Алієв** доктор філософії з історії науки, доктор філософії з політичних наук, доцент, доцент Інституту філософії та соціології НАНА, Азербайджан (Азербайджан)
- ✓ **Р. Ахмад Закі Ель Ісламі**, доцент, професор, доктор філософії, Департамент наукової освіти, Факультет підготовки вчителів та освіти, Університет Султана Агенга Тіртаяса, (Індонезія)

- ✓ **Робак Ігор Юрійович** - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Україна)
- ✓ **Рубан Микола Юрійович** - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Україна)
- ✓ **Сайд М. Ісмаїл** доктор наук, професор, професор кафедри англійської мови, Коледж природничих наук і гуманітарних наук, Університет принца Саттама бін Абдулазіза, Аль-Хардж (Саудівська Аравія)
- ✓ **Синявська Олена Олександрівна** - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна)
- ✓ **Січкаренко Галина Геннадіївна** - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Україна)
- ✓ **Скляр Ірина Олександрівна** - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (Україна)
- ✓ **Супрун Володимир Миколайович** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Україна)
- ✓ **Хитровська Юлія Валентинівна** - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна)
- ✓ **Юган Наталія Леонідівна** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри літературознавства, східної філології і перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, практичний психолог у закладах освіти, член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, Української асоціації когнітивної лінгвістики та поетики, Міжнародної федерації арт-терапії та самореалізації особистості (Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

- Баняс В.В., Лізак К.М.** 560
ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ ЯК ОСНОВИ РОЗМОВНОГО СЕМІНАРУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (Аналіз заняття на матеріалі кінострічки Heretic)
- Баняс В.В., Лізак К.М.** 569
ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАНДАРТНОГО КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ РІВНЯ B2 У ТВОРЧУ ОСВІТНЮ СИСТЕМУ: ДОСВІД ПРОГРАМИ VERBA
- Барабаш С.М.** 578
МОТИВ БОЛЮ У РОМАНІ-ФЕНТЕЗІ ВІТАЛІЯ КЛИМЧУКА «РУТЕНІЯ»
- Баранік К.П.** 590
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКИХ ЧЕН ЮЙ, ЯК НАЙПОШИРЕНІШОГО ВИДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ
- Бачинська Г.В.** 602
ЛІНГВІСТИЧНА АКСІОЛОГІЯ В СИСТЕМІ МОВОЗНАВЧИХ НАУК
- Белінська І.Д.** 615
ПОЕТИЧНІ МІНІ ЦИКЛИ У ЗБІРЦІ «ПІСНІ ДОСВІДУ» ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ
- Бойчук М.І., Якимчук Н.В., Притолюк С.А.** 625
ВІДТВОРЕННЯ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ
- Бондур Ю.В.** 637
МУЛЬТИМОДАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЙ У АНІМАЦІЙНОМУ КІНОДИСКУРСІ (на матеріалі мультфільмів «Думками навиворіт»)
- Боримська О.І.** 651
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ МАРКЕРИ ТОКСИЧНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ СОЦІОМЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 81'27'42

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5\(47\)-602-614](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47)-602-614)

Бачинська Галина Василівна кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0001-6901-613X>

ЛІНГВІСТИЧНА АКСІОЛОГІЯ В СИСТЕМІ МОВОЗНАВЧИХ НАУК

Анотація. У статті систематизовано відомості щодо місця й ролі аксіологічної лінгвістики в системі мовознавчих наук. Доведено, що ця галузь має тісні зв'язки з багатьма лінгвістичними дисциплінами, а проблеми оцінки й оцінної маркованості віддавна стали предметом наукових зацікавлень учених та філософів.

Окреслено основні підходи до визначення ролі категорії оцінки в мовному дискурсі та розглянуто її класифікації, що дає підстави говорити про такі типи оцінок, як інструментальну, технічну, оцінку благосприйняття, етичну, утилітарну, медичну, гедоністичну, а також психологічну, естетичну, нормативну, теологічну, антропоцентричну, національно-етнографічну, філософську, сексуальну, ідеологічну тощо, які виявляють себе на всіх мовних рівнях.

Досліджено основні способи репрезентації категорії оцінки на різних мовних рівнях, зокрема розглянуто багатоаспектну природу категорії оцінки крізь призму лексики, фразеології, граматики, синтаксису, стилістики та прагматики. Окреслено аксіологічний потенціал мовних одиниць різних рівнів з опертям на концепції українських мовознавців (Т. Космеди, О. Халіман, В. Кононенко, Ж. Краснобаєвої-Чорної та інших). Підтверджено вагому роль антропоцентричної та культурно-естетичної оцінки в об'єктивації картини світу. На матеріалі досліджень багатьох науковців систематизовано відомості про оцінно виражальні можливості мовних одиниць, граматичних категорій, зокрема роду (оцінне маркування опозиції «чоловіче – жіноче», де семантика знецінення часто пов'язується з жіночим родом, а також експресивні можливості середнього та спільного родів), числа (розглянуто випадки вживання множини замість однини для вираження пошани, зневаги або гіперболізації), відмінка (підтверджено його обмежений, але наявний потенціал у контексті мовної гри). На синтаксичному рівні описано типи оцінних речень (загальнооцінні та частковооцінні), що залежать від позиції суб'єкта та об'єкта оцінювання.

Окреслено структуру оцінної ситуації з виокремленням таких компонентів, як суб'єкт, об'єкт, предикат та засоби вираження. Підтверджено, що оцінка є цілісною текстовою категорією, яка відображає ціннісні орієнтації та бере участь у формуванні концептів.

Ключові слова: лінгвоаксіологія, оцінна маркованість, оцінка, вербалізація, концепт, картина світу, мовні одиниці.

Bachynska Halyna Vasylivna Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0001-6901-613X>

LINGUISTIC AXIOLOGY IN THE SYSTEM OF LINGUISTIC SCIENCES

Abstract. The article systematizes information on the place and role of axiological linguistics in the system of linguistic sciences. It is proven that this branch has close ties with many linguistic disciplines, and the problems of evaluation and values have long been the subject of scientific interest of scientists and philosophers.

The main approaches to determining the role of the category of evaluation in linguistic discourse are outlined and a number of its classifications are considered, which give grounds to talk about such types of evaluations as instrumental, technical, evaluation of well-being, ethical, utilitarian, medical, hedonistic, as well as psychological, aesthetic, normative, theological, anthropocentric, national-ethnographic, philosophical, sexual, ideological, etc., which manifest themselves at all linguistic levels.

The main ways of representing the category of evaluation at different linguistic levels are considered, in particular, the multifaceted nature of the category of evaluation is confirmed through the prism of vocabulary, phraseology, grammar, syntax, stylistics and pragmatics. The axiological potential of language units of different levels is outlined, based on the concepts of Ukrainian linguists (T. Kosmeda, O. Khaliman, V. Kononenko, Zh. Krasnobaeva-Chorna and others). It is confirmed that a significant role in expressing anthropocentric and cultural-aesthetic evaluation belongs to phraseological units. Based on the research of many scholars, information on the evaluative-expressive capabilities of grammatical categories has been systematized, in particular gender (evaluative marking of the opposition «masculine – feminine», where the semantics of devaluation is often associated with the feminine gender, as well as the expressive capabilities of the neuter and common genders), number (cases of using the plural

instead of the singular to express respect, contempt or hyperbolization have been considered), case (its limited, but existing potential in the context of a language game has been confirmed). At the syntactic level, types of evaluative sentences (generally evaluative and partially evaluative) that depend on the position of the subject and object of evaluation are described.

The structure of the evaluative situation is outlined, with the identification of such components as subject, object, predicate, and means of expression. It is confirmed that evaluation is a holistic text category that reflects the value orientations and stereotypes of the individual's linguistic consciousness.

Keywords: linguo-axiology, evaluative marking, evaluation, verbalization, concept, worldview, linguistic units.

Постановка проблеми. Здійснення лінгвістичних досліджень у сфері антропоцентричної парадигми зумовили виникнення низки мовознавчих дисциплін, ядром яких постає пізнавальна діяльність людини, її когнітивні та перцептивні властивості. Такими є засади формування термінологічного апарату та проблематики аксіологічної лінгвістики – мовознавчого напрямку, виникнення якого об'єктивовано необхідністю ґрунтовного вивчення системи ціннісних орієнтирів мовної особистості.

Лінгвістична аксіологія тісно пов'язана з прагмалінгвістикою, лінгвістикою тексту, когнітивною лінгвістикою, лінгвоконцептологією, психолінгвістикою, етнолінгвістикою, соціолінгвістикою тощо. За словами Т. Космеди, «світ, що пізнається, завжди оцінюється, оцінка – свідчення ступеня пізнаності світу» [1, С. 89]. Антропоцентричний вектор сучасної лінгвістики розглядає мову не лише як систему знаків, а як простір формування та трансляції гуманістичних цінностей. Лінгвоаксіологія дозволяє дослідити механізми того, як об'єктивна дійсність транслюється через призму суб'єктивного й вербалізується за допомогою різних мовних засобів. Без розуміння ціннісних маркерів неможливо повноцінно реконструювати мовну картину картину світу людини чи цілого етносу. З огляду на це, постає необхідність ґрунтовного дослідження категорії оцінки в межах мовознавчих наук, аналізу й уточнення її термінологічного апарату, систематизації результатів попередніх наукових розвиток із проблем лінгвоаксіології та дотичних до неї дисциплін, що й визначає актуальність запропонованої теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві питання, що лежать у межах лінгвістичної аксіології, були предметом дослідження багатьох учених, зокрема їм присвячували наукові розвідки такі лінгвісти: Т. Космеда (досліджувала аксіологічні параметри прагмалінгвістики), Т. Коць (схарактеризувала оцінність як лінгвістичну

категорію), М. Степаненко, Л. Дейна (проаналізували суб'єктивну та об'єктивну оцінки в українському щоденниковому дискурсі). Особливості вияву категорії оцінки науковці розглядали на різних мовних рівнях, зокрема фразеологічному (Ж. Краснобаєва-Чорна), граматичному (О. Халіман, Т. Космеда), синтаксичному (С. Проскуркіна, І. Чобот), стилістичному (В. Кононенко).

Мета статті – систематизувати відомості щодо поняттєвого апарату аксіологічної лінгвістики, її ключових категорій та обґрунтувати специфіку вивчення ціннісних параметрів у межах лінгвістичної семантики.

Виклад основного матеріалу. На становлення лінгвоаксіології як науки мали значний вплив праці М. Шелера і Х. Ортега-і-Гассета (досліджували проблеми лінгвістичної аксіології в межах феноменологічного підходу); Р. Ле Сenna і Л. Лавеля (розглядали питання лінгвоаксіології в контексті реалістичного підходу); М. Рокича (досліджував лінгвістичну аксіологію із психосоціальної перспективи). У західній науковій традиції значний інтерес до лінгвістичної площини аксіології почав зароджуватися лише в останній третині ХХ століття, а доти розвідки з проблематики лінгвоаксіології траплялися спорадично. О. Ковтун підкреслює, що в першій і другій третині двадцятого століття «вербалізацію оцінки розглядали насамперед у фокусі теорії конотації чи лінгвоемоціології (вербалізації емоцій)» [2, С. 277]. Серед науковців, з-під пера яких у той період епізодично виходили праці з лінгвоаксіології (або з дотичних дисциплін, зокрема когнітивної психології), варто відзначити Ш. Баллі (простежив вплив оцінки, здійснюваної людиною, на розвиток мови і мовлення); П. Гіро (досліджував особливості оцінного значення); С. Ульман (поділив лексеми на слова з оцінним компонентом і слова-оцінки); Ч. Осгуд, Дж. Сусі, П. Танненбаум (розробили концепцію «семантичного диференціалу», у якій важливу роль відіграє оцінне значення); Є. Кошеріу (досліджував категорію оцінки на прикладі «позитивних» і «негативних» класів прикметників); Б. Потье (розглядав оцінний чинник як модальність, яку було б доцільно віднести до ключових понять лінгвоконцептології і семантико-граматичних категорій); Р. Трухільо (аналізував у діахронному аспекті соціально-етичну та інтелектуальну оцінку в аспекті протиставлення *позитивне – негативне*).

В останній третині двадцятого століття фокус наукових досліджень, пов'язаних із питаннями лінгвістичної аксіології, змістився в площину соціолінгвістики (В. Лабов, М. Гої, М. Джордан), когнітивної (Дж. Лакофф, Т. П. Кшешовський) й дискурсної лінгвістики (С. Ганстон, Дж. Томпсон, Дж. Мартін, М. Галідей, К. Метьюсен, П. Вайт, Р. Енглберстон, М. Беднарек, Б. Бара, Е. Котос, Р. Бріз, І. Олза) [2, С. 282-292].

Категорії оцінки, репрезентовані в тексті, за О. Селіваною, мають «багат шарову структуру (авторської, адресатної оцінки й персонажної – у художньому тексті), представлені оцінними й емоціогенними одиницями, текстовою імплікацією» [3, С. 19]. Категорію оцінки в мовознавстві Т. Космеда пропонує розглядати як «структурно-семантичну (із семантичною домінантою) і функціональну, прагмасемантичну, що містить такі концепти, як *схвалення, осуд, згода, незгода, критика, симпатія, антипатія*» [1, С. 92], «з огляду семантики, оцінка – це категорія, що об'єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначування розмаїття оцінних значень, що мотивовані зв'язками між мовцем і дійсністю» [1, С. 305].

О. Халіман під лінгвоаксіологією розуміє «лінгвістичну теорію цінностей, що займається вивченням відображення в мові ціннісних аспектів буття» [6, С. 8]. О. Ковтун визначає лінгвоаксіологію як «сферу лінгвістичних досліджень, що скеровані на системне вивчення оцінки та оцінних категорій, вербалізованих чи граматикалізованих у мові» [2, С. 274]. Т. Коць наголошує на тому, що «оцінність як термін лінгвістики охоплює різнорівневі мовні одиниці з оцінною семантикою та передає позитивне або негативне ставлення мовця до названого предмета, явища, поняття» [4, С. 18]. Ж. Краснобаєва-Чорна підкреслює, що «в лінгвістиці оцінку здебільшого визначають як закріплену в семантиці слова позитивну чи негативну кваліфікацію об'єкта за ознакою «добре / погано» з боку мовця-суб'єкта» [5, С. 40].

Важливою особливістю категорії оцінки є її суб'єктивний, контекстуально зумовлений характер. Навіть так звані оцінні слова, позитивно чи негативно марковані, можуть реалізуватися в конкретному тексті чи ситуації мовлення нетипово. З цим тісно пов'язане питання вербалізації концептів, які можуть набувати несподіваних, часто суперечливих лексико-семантичних смислів.

Т. Космеда наголошує на важливості виведення формули оцінки, за допомогою якої можна охарактеризувати те чи інше явище, порівняти його оцінку з оцінкою інших схожих явищ. Дослідниця виокремлює п'ять основних формул оцінки. До першої вона відносить числові показники оцінки від одного до п'яти, а також еквівалентні їм оцінні судження, на кшталт «незадовільно», «задовільно», «добре», «відмінно». Друга формула є «оцінкою якості при тестуванні» і передбачає числові показники значно ширшого діапазону (10, 15, 20 балів тощо). Третя формула включає такі оцінні слова, як «критичний», «важкий», «середньої складності...», і є оцінкою «стану здоров'я людини». Четверта формула – це «оцінка естетичної діяльності людини», яка може виражатися лексемами, на кшталт

«талановито», «сіро», «безталанно» тощо. П'ята формула оцінки передбачає відсотковий показник, і сфера її використання дуже широка [1, С. 90].

Важливим питанням аксіології залишається проблема класифікації типів оцінки. Логіко-семантичні класифікації «відображають сферу поширення категорії оцінки в польовій структурі мови», а функціональні «фіксують функції оцінних засобів у висловлюванні (тексті)» [1, С. 308]. Серед науковців, які розробили ґрунтовні класифікації цієї категорії, Т. Космеда виокремлює фінського логіка фон-Врігта, який виділив такі типи оцінки: «інструментальну (*хороший ніж, хороший дослідник*); технічну (*хороший адміністратор, поганий спеціаліст*); оцінку благосприйняття (*поганий чи шкідливий для здоров'я*; похідну від цієї форми етичну оцінку – *добра воля, поганий вчинок*); утилітарну (*добра порада, поганий план*); медичну (*добре серце, погана пам'ять*); гедоністичну (*хороший смак, хороший обід*)» [1, С. 106].

Варто зауважити, що в межах лінгвоаксіології розглядають загальнооцінні значення (до них можна застосувати категорії на кшталт *добрий, поганий* тощо) та частковооцінні. Для останніх характерні такі категорії оцінки: сенсорно-смакові, або гедоністичні; психологічні (поділяються на інтелектуальні та емоційні); естетичні; етичні; утилітарні; нормативні; телеологічні. Ці категорії можна об'єднати в три групи, перша з яких репрезентована сенсорними оцінками – фізичними і психологічними; друга – сублімованими оцінками (етичною і естетичною); третя – раціоналістичними оцінками, «які пов'язані з практичною діяльністю, практичними зацікавленнями і повсякденним досвідом людини» [1, С. 107-108].

З огляду на виокремлення абсолютних і відносних цінностей науковці пропонують розмежовувати такі ж форми оцінок [7, С. 67]. Складність виокремлення критеріїв абсолютної оцінки обґрунтовує В. Кононенко: «Як наслідок відносності кількісної міри ознаки (в тому числі оцінної) виникає ідея її градування. Такий підхід передбачає порівняння, визначення точки відліку, кінцевого показника, межі, стосовно яких і встановлюється місце тієї чи іншої ознаки на шкалі оцінювання. За цих обставин незмінною, абсолютною залишається лише оцінка, що відповідає поняттю істинності, але й у такому разі не виключається той чи той ступінь вірогідності висновку. Навіть у разі вказівки на крайню межу і норму ознаки (*досконалий*) виникають можливості щодо градування (*більш досконалий, менш досконалий*)» [7, С. 67-68].

Т. Космеда виокремлює такі форми оцінки: антропоцентричну, християнсько-оцінну, культурно-естетичну, національно-етнографічну, соціальну, раціональну, морально-етичну, емоційно-чуттєву, прагматичну,

філософську, психологічну, фізіологічну, сексуальну, ідеологічну [1, С. 98-104].

Крім того, науковці виділяють оцінки логічні (раціональні) та емоційні (ірраціональні), експліцитні та імпліцитні, із власне оцінним значенням і значенням контекстуальним, константнооцінні й хронооцінні тощо [4, С. 18-19; 7, С. 54-56].

Характерно, що навіть слова із закладеною в них позитивною чи негативною семантикою не завжди репрезентують відповідне оцінне значення. В. Кононенко ілюструє це на прикладі вживання словосполучення «добрі люди» у творчості Т. Шевченка [7, С. 69]. Схожу неоднозначну семантику, а відповідно й оцінку, ретранслює звертання «шановний» в українській мові.

Слова з позитивною або негативною оцінною семантикою можуть набувати протилежної оцінки ситуативно, за умови наділення їх особливою експресією. Приклад такого явища – створення ефекту позитивної оцінки від негативно маркованих слів – В. Кононенко фіксує в поетичних рядках П. Тичини: «Нікого так я не люблю, як вітра вітровіння. *Чортів* вітер! *Проклятий* вітер!» Протилежне – ефект негативної оцінки від слів із позитивною семантикою – спостерігаємо в рядках поеми «Сон» Т. Шевченка: «А той, *тихий* та *тверезий*, / *Богобоязливий*, / Як кішечка підкрадеться, / Вижде нещасливий / У тебе час та й запустить / Пазури в печінки, – / І не благай: не вимолять / Ні діти, ні жінка» [6, С. 70]. Саме на такій ситуативній трансформації оцінки слова нерідко базуються іронія та сарказм. Позитивне або негативне оцінне маркування часто підсилюють прислівники на кшталт *занадто*, *дуже*, *надміру*, *особливо*, *недостатньо* тощо [7, С. 72].

Засобами вираження оцінного значення постають фразеологізми, адже ці сталі сполуки «відображають поняття, які є на рівні логіки формою вираження категорії оцінки» [1, С. 229]. Вони можуть репрезентувати різні типи оцінки, зокрема антропоцентричну, християнсько-релігійну, культурно-естетичну, національно-етнографічну, соціальну тощо [1, С. 229-230]. Аналіз аксіологічного компонента фразем Ж. Краснобаєва-Чорна пропонує здійснювати з урахуванням «фразеосемантичних груп (ФСГ) семантичного діапазону» і виділяє п'ять таких діапазонів: «добре – погано (ФСГ «Позитивна оцінка», «Негативна оцінка»), *схвалювати* – *не схвалювати* (ФСГ «Схвалювати», «Не схвалювати»), *задовольняти* – *не задовольняти* (ФСГ «Задовольняти», «Не задовольняти»), *цінний* – *нецінний* (ФСГ «Цінний», «Нецінний»), *цікавити* – *не цікавити* (ФСГ «Виявляти інтерес», «Не виявляти інтересу»)» [5, С. 41-50]. Оцінне значення, а також емоційність і стилістична маркованість властива більшості фразем.

У монографії «Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики)» Т. Космеда й О. Халіман окреслюють роль таких граматичних категорій, як рід, число, відмінок у формуванні оцінного значення. Науковиці зазначають: «Граматичні значення роду, числа й відмінка, апріорно беруть участь у породженні іграм, що формують аксіологічні смисли в сучасному мовному просторі» [9, С. 120]. Так, в опозиції *чоловік – жінка* і похідних від неї на кшталт *активність – пасивність, розум – почуття, сонце – місяць, логос – пафос, день – ніч, голова – серце, батько – матір* перші компоненти нерідко набувають позитивного оцінного маркування, а другі – негативного, зневажливого або ж трактуються як нижчі за ієрархією. Такі сполуки, як *чоловіча розмова, чоловіча натура* марковані позитивним оцінним значенням, а висловлювання *жіноча робота, жіноча логіка, бабські розмови* тощо позначені семантикою знецінення. У мові стереотипно сформувалося уявлення про позитивний образ жінки, яку порівнюють із чоловіком, і, навпаки, негативний образ чоловіка, якого порівнюють із жінкою [9, С. 121-129]. Автори монографії наголошують на тому, що «вплив екстра-лінгвальних, зокрема соціолінгвальних чинників, сприяв виникненню відповідних нормативних уявлень, що, незважаючи на зміни в соціумі, зберігаються в мовній свідомості українців й виражаються в мові» [9, С. 123]. Т. Космеда підкреслює, що окремі іменники, які мають формальні ознаки чоловічого або жіночого роду, вживаючись у переносному значенні, можуть застосовуватися і до назв осіб протилежної статі, наприклад, слова *єзуїт, фіскал, кат* – для жіночого роду, а *шмата, дзига, акула* – для чоловічого. У такому випадку найчастіше вони ретранслюють негативну оцінку [1, С. 251-252].

Значний аксіологічний потенціал має також середній рід, особливо якщо його вживають щодо осіб чоловічої чи жіночої статі. У таких випадках форма середнього роду може передавати різне оцінне значення: і позитивне (наприклад, зменшувально-пестливе), і негативне (зневагу, образу, натяк на недосвідченість людини). На власне морфологічному рівні високий потенціал оцінного значення має низка слів середнього роду: деякі займенники, зокрема особовий займенник *воно*, прикметники й дієприкметники (в тому числі субстантивовані), дієслова минулого часу, авторські неологізми, зменшувально-пестливі форми імен тощо, численні приклади яких можна знайти у згаданій вище монографії [9, С. 130-144].

Не підлягає сумніву аксіологічна маркованість іменників спільного роду, які дослідники «кваліфікують як оцінні слова, що характеризуються негативним відтінком значення і дають якісну оцінку особі за характером її діяльності» [10, С. 169].

Категорія числа найчастіше ретранслює оцінне значення тоді, коли множина вживається замість однини й навпаки. Так, негативного забарвлення висловленому в окремих випадках надає використання множини щодо одиничного предмета. Автори монографії «Мовна гра...» наводять дуже промовистий приклад цього явища із твору М. Куліша «Мина Мазайло»: «Це він [Мокій] тобі памороки ногами та *антропологіями* забив» [9, С. 147]. Відтінок негативного значення в таких випадках з'являється через те, що «множина принижує значимість одиничного об'єкта», і останній позбавляється індивідуальності [9, С. 148].

Оцінне значення властиве таким формам множини, «що співвідносяться з множинністю предметів, проте множинністю неоднорідною («узагальнювальна множинність»)» [9, С. 148]. Вважаємо за доцільне проілюструвати цю тезу прикладами, які наводять автори монографії: «Вимикай ти всі ці *приймачі* (телевізор, магнітофон, транзисторний приймач); ...цілий набір цих як їх серцевих. – Усякі-всякі. *Корвалоли* безкінечні» [9, С. 149]. Науковиці зазначають, що за такого вживання категорії множини буває важко визначити, чи справді висловлювання позначене «негативною оцінкою гіперболічного характеру», чи йдеться лише про узагальнення [9, С. 150-151].

Буває, що форма множини вживається замість однини. У такому випадку вона може мати і позитивне, і негативне аксіологічне маркування. Позитивна оцінка виникає тоді, коли форму множини застосовують, звертаючись до однієї людини, щоб висловити повагу. Наприклад, у формі другої особи множини в давнину українці зверталися до батьків (така традиція зберігається й сьогодні в деяких родинах). Навіть тоді, коли про батьків говорили в третій особі, вживали форму множини (*мама ходили, тато кажуть* тощо). Негативну оцінку форма множини, що вживається замість однини, передає тоді, коли людина говорить про когось з удаваною пошаною, якою прикрита зневага, або ж застосовує множину щодо себе, несвідомо підкреслюючи цим власну чванькуватість, задавакуватість або ж свідомо пишаючись собою (найчастіше такий прийом застосовують письменники в художній літературі) [9, С. 152]. Прізвища відомих людей у формі множини можуть підкреслити позитивні чи негативні тенденції, які панують у суспільстві (*Колумби, гітлери* тощо), і відповідну їхню оцінку.

Аксіологічні можливості категорії відмінка, порівняно з родом і числом, незначні. О. Безпояско пояснює це тим, що «кожен відмінковий афікс протиставлений усім іншим тільки формально» [11, С. 9], тому реалізація оцінного значення за допомогою відмінкових форм можлива лише за умови їхнього неправильного вживання, наприклад, під час спроби відмінювання невідмінюваних іменників [9, С. 173].

Оцінні значення морфемного й словотвірного мовних рівнів зазвичай вивчають у межах граматичного рівня у взаємозв'язку з морфологічними та синтаксичними одиницями, хоч поки що їхні аксіологічні можливості досліджені недостатньо.

Категорія оцінки нерідко реалізується на семантико-синтаксичному рівні, і виражати її можуть різні типи речень, як-от: просте речення, у якому об'єктом оцінки є підмет, а присудок виступає оцінним предикатом; складнопідрядне речення, у якому підрядна частина – це об'єкт оцінки, а оцінним предикатом є головна частина; складносурядне або безсполучникове речення, у якому об'єкт і предикат оцінки синтаксично незалежні; мікротекст, у якому одне або кілька речень репрезентують об'єкт оцінки, а сама оцінка виражається в окремому реченні [12, С. 23]. Крім того, у вербалізації категорії оцінки нерідко беруть участь вставні і вставлені конструкції, звертання, діалогічні репліки, які часто містять емоційно-експресивну оцінку повідомлюваного [13, С. 156]. Як і власне оцінні значення, оцінні речення поділяють на загальнооцінні (оцінка об'єкта в цілому) та частковооцінні (оцінка окремих ознак об'єкта) [14, С. 70]. Залежно від спрямування оцінки виділяють речення, орієнтовані на об'єкт або суб'єкт оцінювання. У конструкціях першого типу оцінюються безпосередньо ознаки адресата, «мовними засобами виражається думка про них мовця» [14, С. 70]. У реченнях другого типу «йдеться не про ознаки об'єкта, а про почуття і стан мовця, викликані адресатом» [14, С. 70]. З огляду на засоби вираження оцінки виокремлюють синтаксичні конструкції з прямою та опосередкованою оцінкою [12, С. 23]. Крім того, оцінні речення поділяють на експліцитні та імпліцитні залежно від наявності або відсутності в їхній структурі «онтологічно оцінних одиниць мови» [14, С. 70]. Залежно від характеру мовленнєвого акту оцінка в структурі речення може виражатися семантичним, семантико-прагматичним або прагматичним способом. Два останні застосовуються тоді, коли у висловлюванні більшою чи меншою мірою реалізуються непрямі мовленнєві акти [14, С. 70-72].

Т. Космеда підкреслює, що оцінка є «текстовою категорією і має функціонально-комунікативну спрямованість», а також «створює інтенціональний контекст, “текст у тексті”» [1, С. 289]. Важливу роль в оцінній характеристиці відіграє компаратив, який зазвичай виявляється в текстових конструкціях, «в яких переважає розмірковування – що краще, що гірше» [7, С. 72]. В. Кононенко зазначає, що в таких випадках «позитивна оцінка протиставляється не негативу, а «зниженому» позитиву, що наближується до оцінювання «мінусом», але не зливається з ним; щоправда, і позитив у цьому разі стає дещо послабленим» [7, С. 72]. Мовознавець вважає, що

найкраще роль компаратива у формуванні оцінного значення ілюструють характеристики історичних постатей, особливо, якщо метою досліджень постає виявлення й пояснення суперечностей їхньої поведінки, мотивів різних учинків тощо. Як приклад науковець наводить оцінку В. Липинським Б. Хмельницького: «Великий Гетьман знав краще психологію свого народу, чим його вороги» (краще, але не найкраще) [7, С. 72-73].

В. Кононенко звертає увагу на те, що «в системі аксіологічних тверджень можливі ситуації виділення більш доброго (серед доброго) або більш поганого (серед поганого)» [7, С. 73]. Участь у формуванні оцінки тут найчастіше беруть частки *ще, навіть* тощо. Це можна спостерігати в низці висловлювань, наприклад, у добре відомому прислів'ї: «Одна голова добре, дві – ще краще». Розмірковуючи про роль часток у творенні категорії оцінки, учений зауважує: «За їх участю порівняння сприяє виділенню якихось особливих достоїнств або вад; при цьому відносний характер позитиву і негативу зберігається, але яскравіше підкреслюється перевага одних перед одними, ціннісні орієнтації ускладнюються, виникають відтінки, нюанси оцінювання» [7, С. 73].

В оцінній ситуації можна виокремити суб'єкт, об'єкт, мотиви оцінки, оцінні предикати, засоби оцінки [1, С. 270; 12, С. 21-23). Обов'язковою є наявність об'єкта і засобів оцінки, інші складники можуть мати імпліцитне вираження. Суб'єкт оцінки – це певна особа, група осіб або соціум [1, С. 270]. Суб'єкт «може давати різні оцінки одному й тому ж об'єктові, виражати оцінку не прямо» [1, С. 271). До найважливіших аксіологічних компонентів Т. Космеда відносить оцінний предикат. Загальнооцінними предикатами можуть виступати такі мовні одиниці: «прислівники – *Добре, що ти з нами*; модальні слова і вирази – *На жаль, ти так і не прийшла*; дієслова ментальної діяльності – *думати, вважати*; їх згорнуті аналоги – *по-моєму, по-твоєму*; дієслова відчуття і сприйняття – *здаватися, почувати*» [1, С. 276]. Іноді при емотивному висловлюванні виникає потреба в мотивації оцінки суб'єктом, проте окремі види оцінки, як-от емоційна, гедоністична, її не потребують, «оскільки вони розуміються, а не пояснюються» [1, С. 277-278].

Висновки. Отже, оцінність є важливою лінгвістичною категорією, що реалізується на різних мовних рівнях за допомогою різноманітних мовних одиниць та перебуває у прагматичній площині мови. Лінгвістична аксіологія вивчає особливості втілення й вираження в мові важливих культурних домінант, цінностей і оцінок, їхній вплив на формування комунікативної особистості. Щодо оцінки, то вона є цілісною текстовою категорією, яка відображає ціннісні орієнтації та бере участь у формуванні концептів.

Перспективними в галузі лінгвоаксіології є вивчення впливу оцінних суджень на мовну й концептуальну картини світу, аналіз аксіологічних концептів, дослідження індивідуально-авторських аксіосфер.

Література:

1. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки : монографія. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2000. 350 с.
2. Ковтун О. Проблематика лінгвоаксіології в західній дослідницькій традиції: аспектуальний огляд. *Publishing House «Baltija Publishing»*, 2021. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-027-8-15> (дата звернення: 19.03.2026).
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 718 с.
4. Коць Т. Оцінність як лінгвістична категорія: вербальна реалізація і стилістична диференціація. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика*. 2021. Вип. 1. С. 18–20.
5. Краснобаєва-Чорна Ж. Семантичний простір оцінної фраземіки. *Мовознавство*. 2015. № 5. С. 39–51.
6. Халіман О. Висвітлення проблематики теорії лінгвоаксіології на сторінках журналу «Мовознавство»: аспектуальний огляд лінгвістичних студій. *Мовознавство*. 2019. № 5. С. 58–72.
7. Кононенко В. Мова. Культура. Стиль : збірник статей. Київ – Івано-Франківськ, 2002. 460 с.
8. Степаненко М., Дейна Л. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2018. 264 с.
9. Космеда Т., Халіман О. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма : теоретичне осмислення дискурсивної практики : монографія. Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.
10. Халіман О. Категорія оцінки у проекції на іменники спільного роду. *Мова і культура*. 2009. Вип. 11. Т. 3(115). С. 169–176.
11. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Граматика української мови. Морфологія : підручник. Київ : Либідь, 1993. 334 с.
12. Проскуркіна С. Семантико-синтаксична структура оцінного висловлення. *Мовознавство*. 1995. № 2-3. С. 21–24.
13. Чобот І. Синтаксичні засоби вираження оцінки у публіцистичному мовленні. *Vivat Academia*. 2003. С. 155–157.
14. Федотова О. Комунікативно-прагматична типологія оцінних речень. *Мовознавство*. 1988. № 3. С. 70–72.

References:

1. Kosmeda, T. (2000). *Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky*. [Axiological Aspects of Pragmatics: Formation and Development of the Category of Evaluation]. LNU im. I. Franka. 350 p.
2. Kovtun, O. (2021). *Problematyka lnhvoaksiolohii v zakhidnii doslidnytskii tradytsii: aspektualnyi ohliad*. [The Problem of Linguo-Axiology in the Western Research Tradition: An Aspectual Review]. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-027-8-15>
3. Selivanova, O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia*. [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia]. Dovkillia-K. 718 p.

4. Kots, T. (2020). Otsinnist yak linhvistychna katehoriia: verbalna realizatsiia i stylistychna dyferentsiatsiia. [Axiology as a Linguistic Category: Verbal Realization and Stylistic Differentiation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo, movoznavstvo, folklorystyka. – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies*, (29), 18–20.
5. Krasnobaieva-Chorna, Zh. (2015). Semantychnyi prostir otsinnoi frazemiky. [Semantic Space of Evaluative Phraseology]. *Movoznavstvo. – Linguistics*, (5), 39–51.
6. Kononenko, V. (2002). Mova. Kultura. Styl. [Language. Culture. Style]. Plai. 460 p.
7. Stepanenko, M., Deina, L. (2018). Subiektyvna ta obiektyvna otsinka v ukrainskomu shchodennykovomu dyskursi. [Subjective and Objective Assessment in Ukrainian Diary Discourse]. *Dyvosvit*. 264 p.
8. Kosmeda, T., Khaliman, O. (2013). Movna hra v paradyhmi interpretatyvnoi linhvistyky. Hramatyka otsinky. Hramatychna ihrema : teoretychne osmyslennia dyskursyvnoi praktyky. [Language Game in the Paradigm of Interpretive Linguistics. Grammar of Evaluation. Grammatical Game: Theoretical Understanding of Discursive Practice]. Kolo. 228p.
9. Khaliman, O. V. (2019). Vysvitlennia problematyky teorii linhvoaksiolohii na storinkakh zhurnalu «Movoznavstvo»: aspektualnyi ohliad linhvistychnykh studii. [Coverage of of Linguoaxiology Problems in the «Movoznavstvo» Journal: a Review of Aspects and Studies]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 308(5), 58–73.
10. Khaliman, O. (2009). Katehoriia otsinky u proektsii na imennyky spilnoho rodu. [The Category of Evaluation in Projection onto Common Nouns]. *Mova i kultura – Language and culture*, 3(115)(11), 169–176.
11. Bezpoiasko, O., Horodenska, K., Rusanivskyi, V. (1993). Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. [Grammar of the Ukrainian Language. Morphology]. Lybid. 334 p.
12. Proskurkina, S. (1995). Semantyko-syntaksychna struktura otsinnoho vyslovlennia. [Semantic-syntactic Structure of an Evaluative Statement]. *Movoznavstvo. – Linguistics*, (2-3), 21–24.
13. Chobot, I. (2003). Syntaksychni zasoby vyrazhennia otsinky u publitsystychnomu movlenni. [Syntactic Means of Expressing Evaluation in Journalistic Speech]. *Vivat Academia*, 155–157.
14. Fedotova, O. (1988). Komunikatyvno-prahmatychna typolohiia otsinnykh rechen. [Communicative-pragmatic Typology of Evaluative Sentences]. *Movoznavstvo. – Linguistics*, (3), 70–72.

Дата першого надходження статті до видання: 12.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.05.2026